

Valerij Berkov

Valerij Berkov (62) er født og bor i Sankt-Petersburg (Leningrad). Han er professor i nordisk filologi ved Universitetet i Sankt-Petersburg, styrer for Nordisk institutt. Forfatter av «Islandsk-russisk ordbok» (1962), «Russisk-norsk ordbok» (1987), en rekke bøker og artikler om nordisk filologi og allmenn språkvitenskap. Oversetter av skjønnlitteratur, bl. a. Njåls saga, verker av Kielland, Hoel, Vesaas, moderne islandske forfattere. Medlem av Det norske vitenskapsakademi (innvalgt i 1988). Artikkelen er skrevet av Berkov på norsk.

Dette er første del av to, andre del kommer imorgen.

SOVIETISK SOSIALISME MED MENNESKELIG ANSIKT: Vil du kritisere Det øverste sovjet og selve Gorasjov - værsgod. Har du fått invitasjon fra Norge eller Canada - bare dra. Men maktstrukturene forblir nesten samme såvel som deres økonomiske grunnlag, den statsseide og -dirigerte industri og det kollektiviserte landbruk. Med andre ord var det fremdeles den sovjetiske sosialisme på sitt verste, men med menneskelig ansikt.

STAT I STATEN: Den fryktinngytende abbreviaturen KGB er velkjent verden over. Denne stat i staten ble flere ganger fordømt, det ble holdt taler og skrevet artikler om at KGBs virksomhet måtte gjøres mer åpen og kontrollert av statsorganene.

HVEM HADDE ANSVARET? Blodsutgytelsene i Tbilisi, Vilnius, Riga og andre steder. De skyldige er aldri blitt funnet. Om offentlighetens protester var aldri så skarpe, brydde generalene seg filla om dem.

101044 *Morgenbladet* Sovjetu 29/11-1991 før og etter 1

DEL I

I fjor arbeidet jeg noen måneder i Norge og holdt et par ganger forelesningen «Noen tanker om Sovjetunionens historie.» Den ble møtt med stor interesse, og jeg besluttet å fortsette med å skrive ned tanker om landets historie og situasjon. I slutten av juli begynte jeg en serie «Brev fra Leningrad.» Jeg ble ferdig med brev nr. 2 den 18. august kl. 21. Det siste avsnittet lød: «Situasjonen er meget alvorlig. Skal de reaksjonære krefter konsolidere seg og gå over til åpen kamp, så avhenger utfallet til syvende og sist av folkets reaksjon. Om folkets liv og tanker skal det fortelles i neste brev fra Leningrad.»

Av VALERIJ BERKOV

Om neste morgen kom det store sjokket (og ikke bare min) slo til, det tenkte jeg til å begynne med ikke engang på. Når man hører i radioen ordførerens oppfordring til å møte ved rådhuset for å verne det mot stridsvogner og spesialstyrker, når landets skjebne står på spill, kommer ens personlige betraktninger i bakgrunnen.

Så var «de tre dager som rystet verden» heldigvis over. Kuppet ble slått ned, men det som fulgte etter, er mye viktigere. På noen få dager ble det fattet en rekke lover, vedtak og forordninger som etter sin betydning overgår alt som ble gjort på perestrojkaens, omleggingens, seks år. Totalitarismens strukturer har nå fått nådestøtet. Vi lever faktisk i et nytt land.

I slutten av august leste jeg mine to «Brev fra Leningrad» om igjen og kom til den slutning at de kan hjelpe å forstå hva Sovjetunionen egentlig var før 19. august og hvorfor kuppforsøket var mulig. Den andre delen av artikkelen er skrevet etter begivenhetene.

Monsisme eller gåseskvetting

I forrige århundre levde det en dikter i Russland som het Ivan Krylov og skrev fabler. Den dag i dag er de meget populære. En av dem heter «Katten og Kokken.» Katten Vaska (la oss kalle den Mons på norsk) har stjålet kyllingen kokken ville steke, og fortærer den. Kokken holder en harmdirrende formaningstale, irettesetter katten, appellerer til dens samvittighet, men... «Mons hører på, men eter rolig videre.»

For ikke så lenge siden ble det russiske vokabularet beriket med ordet vaskisme, eller monsisme på norsk. Glosen betegner en situasjon når den skyldige kritiseres, dables, fordømmes, men bryr seg ikke om det og fortsetter med sitt. Vi kan like så

godt kalle fenomenet gåseskvetting. Livet i Sovjet før 19. august 1991 hadde vært preget av gåseskvetting. Jeg skal begynne med mer perifære eksempler og så gå over til de som er av avgjørende betydning.

Foreningen Pamjatj som driver høyløyd med sjåvinistisk og antisemitisk propaganda, ble utsatt for den skarpeste kritikk i demokratisk presse, men fikk holde møter, utgi utallige publikasjoner osv. Foreløpig er den bare én person som er blitt dømt for «nasjonal hets».

Det ble skrevet en masse om at «nomenklaturaen», dvs. innehavere av høye stillinger, i første rekke kommunistpartipamper, høystående byråkrater og andre rangpersoner i landet, bude fratas sine frynsegoder, privilegier i form av eksklusive datsjacer (sommervillaer), luksuriøse sanatorier og feriehem som de brukte nesten gratis, spesielle butikker og klinikker osv. Man har regnet ut at nomenklaturaens reelle inntekter utgjorde det 50-dobbelte av den offisielle lønnen.

Det hadde vært holdt tordentaler mot disse privilegiene, det var blitt nedsett kommisjoner og komiteer som skulle bekjempe ondet. Men det skjedde ingenting - bortsett fra noen detaljer. Bl. a. prøvde man å stagge kritikken ved å selge stats- og kommunistartide luksuryillaer til dem lig i all stillhet og til en latterlig lav pris, f. eks. en 12 roms villa som reelt kostet minst 200-300 tusen rubler, ble solgt for 15 tusen. (Som et lite apropos kan det nevnes at det inntil i fjor høst ble forbudt ved lov å bygge sommerhus med over 50 kvadratmeter effektiv gulvflate - for oss alminnelige dødelige. Ja, all animals are equal, but some animals are more equal than others).

Blodsutgytelsene i Tbilisi, Vilnius, Riga og andre steder. De skyldige er aldri blitt funnet. Om offentlighetens protester var aldri så skarpe, brydde generalene seg filla om dem. Et ytterligere eksempel på gåseskvettingens effektivitet.

Den fryktinngytende abbreviaturen KGB er velkjent verden over. Denne stat i staten ble flere ganger fordømt, det ble holdt taler og skrevet artikler, om at KGBs virksomhet måtte gjøres mer åpen og kontrolleres av statsorganene. Ingen av oss skattebetalere visste hvor mange milliarder dette monstrum kostet oss årlig og hvem KGB i første rekke skulle bekjempe. Spioner - nåja, selvsagt. Men skulle i så fall alle fabrikker, høyskoler, institusjoner, byråer, ambassader osv. osv. nødvendigvis ha sine kuratorer (som disse tilsynsmenn kalles evfemistisk). Nei, denne store bygen var en veritabel Mons, den.

Men Monsenes Mons, Mons over alle Monser var selvnynnende SUKP, Sovjetunionens kommunistiske parti. Dets prestisje var ganske lav. En meningsmåling i Leningrad foretatt et par uker før kuppforsøket viste at bare 5 pst. ville ha stemt på en SUKP-kandidat hvis det hadde vært valg. Det å rakke ned på kommunistpartiet og særlig på yrkeskommunistene, partiapparatet var blitt daglig kost i demokratisk presse, partipamper ble hengt ut over en lav sko

Unionen revolusjonen

- man skrev faktisk mye penere om tsar Nikolaj II.

Og hva så? Ble antall partifunksjonærer på alle trinn av hierarkiet redusert? Ble de utallige sentral-, distrikts-, by-, bydels- og bedriftspartikomiteer fratatt sine svære bygninger, forlag, biler osv.? I fjor ble partifunksjonærenes lønninger forhøyet med 11 pst. Men kanskje gjorde de nytte for seg? Kanskje var de med på å hjelpe samfunnet ut av grøfta SUKP selv så grundig hadde kjørt landet i? Hadde de kompetanse og først og fremst vilje til det? Var det når alt kommer til alt folkets vel de var ute etter?

Spørsmålene er åpenbart retoriske og svarene er naturligvis negative.

Hva gikk egentlig partiapparatet inn for? La meg for objektivitetens skyld sitere noen utdrag fra en artikkel i en av våre lokale aviser i Leningrad, Nevskoje vremja (Neva-tiden), skrevet for et par måneder siden av en dame som i et halvt år hadde vært ansatt som instruktør (funksjonær på laveste trinn) ved en SUKP-bydelskomité i Leningrad.

«En annen gang sa han (sjefen for komiteens økonomiske avdeling): «Hvis man i morgen innfører privatendom, blir butikkyllene straks fulle av varer, men hva har vi i så fall kjempet for i 70 år? Nei, den veien er ikke for oss». Hvem han mente komiteen... Det påstås i den for ramme alvor at årsaken til alle våre ulykker er den vestlige etterretningstjenestens virksomhet... For å komme ut av bløtdagen må man prioritere de gamle verdiene og fortsette å bygge opp sosialismen.

Sjefen for bydelskomiteens teologiske avdeling reagerte vanligvis på demokratienes særlig radikale valgalter bare med en setning: Det er på tide å sette inn stridsvogner.»

I all sin taushet og tilsynelatende uavkjenning er komiteen enda mer krekkinnjagende. Bydelskomiteene r i full gang med å planlegge vern m, sosialistiske verdier. Det er alt oppmet til stridsvogner.»

Jeg har selvfølgelig ikke nevnt alle fonsene i Sovjets liv som nedlatende t'oss bjeffe uten å ta skade av det. a. f. eks. det kolossale - sikkert verdens største - militær-industrielle omplekset med hundrevis av høyst vanserte våpenfabrikker, talløse forskningsinstitutter og prosjekteringsbyråer, prøveskyttereier m. m. et skal være ansatt 13 millioner mennesker i krigsindustrien og det tal på en tredjedel av landets budett til militære. Og utenrikspolitikken? Nei, det er ikke tale om mange ktige skritt i riktig retning - Afghanistan, Øst-Europa, Tyskland, si, det gjelder den enorme hjelpen l utike regimer i øst og vest - Irak, ngola, Cuba o. a. Ble det tatt hensyn l vår mening? Vi kunne skrike oss se på de demokratiske avisers sider n hvor stygg Saddam Hussein var, en som det viste seg da SUKPs arkiv r ble beslaglagt, forstrakk våre par-politikere for kort tid siden denne akiske vennen sin med 3 milliarder biler (eller var det dollars?). Og det et land som er på randen til økon-isk sammenbrudd!

Dette lille essayet om den sovjetiske monisme eller gåseskvetting begynte med bildet fra fabelen «Katten og Kokken». Alle sammenligninger halter, også denne. Krylovs fabel slutter med moralen at kokken burde ha brukt makt, og det kunne han sikkert. Men de sovjetiske Monsene var ingen små frekkaser av huskatter, de var faktisk veritable tigere og dertil unnskyldt det søkte bilde - med status av en hellig ku.

Hvorfor var det sånn? Hvorfor kunne maktstrukturene i Sovjet bli utsatt for skarp, ja skånseløs kritikk og gi en god dag i den og fortsette uanfektet med sitt?

Hvem hadde makten før 19. august?

For å forstå situasjonen må vi vende tilbake til våren 1985 da perestrojkaen ble proklamert og påbegynt.

Perestrojkaen kom som en revolusjon fra oven. Den ble iverksatt av de klokeste i SUKP som hadde innsett at det totalitære Sovjet var på vei til en katastrofe, at det i det lange løp ikke lot seg gjøre å holde systemet gående ved å sette over styr landets naturrikdommer, ved å selge råolje, gull og tømmer i øst og vest og fortsette hensynsløst å utbytte de arbeidende. De hadde endelig forstått at landet i stadig større grad ble akterutden-mentaliteten hadde begynt å true hvis ikke deres egen så deres etterkomeres velstand. De som startet omleggingen, ville bote på det værste, kvitte seg med det mest absurde ved systemet for å redde det. Gi det så å si en ansiktsløftning uten å røre ved grunnvollene til samfunnsordningen. Oppgaven ble til å begynne med formulert på følgende måte; å gi den sovjetiske sosialisme et menneskelig ansikt.

De som startet perestrojkaen var vel ikke klar over at landet var en fæl augiasstall. Og augiasstaller renses det som kjent ikke opp i ved hjelp av kost og våt klut. De var nok ikke på det rene med at systemet ikke lot seg reparere, at det måtte endres helt og holdent.

Stort sett var det tre områder i landets liv som det gjaldt å omdanne: utenrikspolitikken, innenrikspolitikken (sikring av menneskerettighetene, slutt på den åndelige ensretting, kort sagt en gjennomgripende demokratisering) og det økonomiske systemet. Skjønt alle disse retningene er knyttet til hverandre, har det vist seg at det var nok så forskjellige oppgaver som ikke var like lette å løse.

Som begivenhetenes gang har vist, var den første oppgaven den letteste. På noen få år har det politiske klimaet i hele Europa, ja i hele verden forandret seg fullstendig. Slutt på den skjendige krigen i Afghanistan, slutt på den kalde krigen, et fritt Øst-Europa, et forenet Tyskland, håndgriplige resultater i nedrustningen - alt dette ga verden god grunn til å trekke et lettel-sen sukk. Det kan trygt sies at ingen av vårt århundres politikere har bidratt mer til en varig fred i verden enn Gorbatsjov og hans meningsfeller. Nobelfredsprisen hans er velfor-tjent.

ARHUNDRETS POLITIKER? Det kan trygt sies at ingen av vårt århundres politikere har bidratt mer til en varig fred i verden enn Gorbatsjov og hans meningsfeller. Nobelfredsprisen hans er velforjent.

Det lar seg ikke nekte at hele atmosfæren i det sovjetiske samfunnet også har undergått en radikal forandring. Fra å være et lukket samfunn der mesteparten av folket stort sett bare hadde rett til å slite for en miserabel lønn og bifalle alt som kom ovenfra, forvandelt landet seg til en stat med tryingsfrihet, politisk pluralisme, en nok så sterk demokratisk presse, en stat som gir sine borgere utreisemuligheter (om enn ikke i fullt omfang). I 1989 opplevde landet for første gang virkelig demokratiske valg (at valgene var demoratiske vitner f. eks. det faktum at de største partipampene hos oss i Leningrad ble nedstemt). Men lenger gikk det ikke. Stadig klarere kunne man føle at demokratiseringsprosessen stort sett gjaldt individets rettigheter. Vil du kritisere Det øverste sovjet og selve Gorbatsjov - værsgod. Har du fått invitasjon fra Norge eller Canada - bare dra. Men maktstrukturene forble nesten de samme såvel som deres økonomiske grunnlag, den statseide og -dirigerte industri og det kollektiviserte landbruk. Med andre ord var det fremdeles den sovjetiske sosialisme på sitt verste, men med menneskelig ansikt.

Det er ikke sånn å forstå at Gorbatsjov og hans lag (dets sammensetning var som vi vet ikke stabil) ikke gikk inn for re-

former. Jo, de var klar over at det trengtes dyptgående reformer for å få den skakkjorte økonomien på rett kjø og for å gi sovjeterne en virkelig frihet. Men de greide det ikke.

Årsaken er etter min mening perestrojkaens hovedparadoks. Det besto i at reformene som kom ovenfra, skulle settes ut i livet av de strukturene som ikke det minste var interessert i å få dem gjennomført. Mer enn det, disse reformene skulle på lengre sikt føre til at disse strukturene skulle avskaffes og at herskerer av større og mindre pamper skulle miste sine maktstillinger og goder. Men andre ord skulle reformenes utøvere grave sin egen grav. Deres innbite om en ikke alltid åpne motstand førte til at reformene ble sabotert og blokkert.

Disse reformfiendtlige kreftene var først og fremst SUKP, KGB og militæret. La oss kikke litt nærmere på dem.

Landet heter Sovjetunionen, og selve navnet sier liksom at det er sovjetene (rådene på forskjellige plan) som skal styre landet: Det øverste sovjet i SSSR, de øverste sovjetene i republikkene osv. I navnet har de forresten alltid vært den offisielle myndighet. Men i virkeligheten var det kommunistpartiet som styrte landet, og sovjetene var bare partiets «drivremmer». Valg til sovje-

tene var i 70 år formelle og udemokratiske, og sovjetene var inn-til for kort tid siden fullstendig dominert av kommunister. Mange av dem er det den dag i dag; det er ikke tilfeldig at noen av sovjetene støttet juntaen under kuppet og nok så mange forholdt seg passive. (En virkelig kamp mot kuppet ble ført bare av tre sovjeter - i Moskva, i Leningrad og i Sverdlovsk.) Og det er forståelig. De siste valgene til sovjetene ble mange steder avvirket etter gammelt mønster, og vår politisk umodne befolkning ble lett manipulert av drevne kommunistiske ledere. Tar vi landets øverste organ - Kongressen av folkedeputerte, så er det det foruten kommunistiske representanter valgt på vanlig måte også to melig mange som ble valgt inn av ulike «foreninger», bl. a. direkte fra SUKP. Kort sagt, man må ikke overvurdere sovjetenes demokratiske karakter.

Når vi nå snakker om kommunistpartiets kolossale makt, dets diktatur, må det presiseres at det selvfølgelig ikke var hele partiets diktatur. Et parti på 15 millioner medlemmer kan ikke som helhet styre et land. Det var partiets toppsjikt, partioligarkiet, som hadde den fulle makten. De jevne, vanlige medlemmers oppgave var å sette vedtak fra høyeste hold ut i livet.

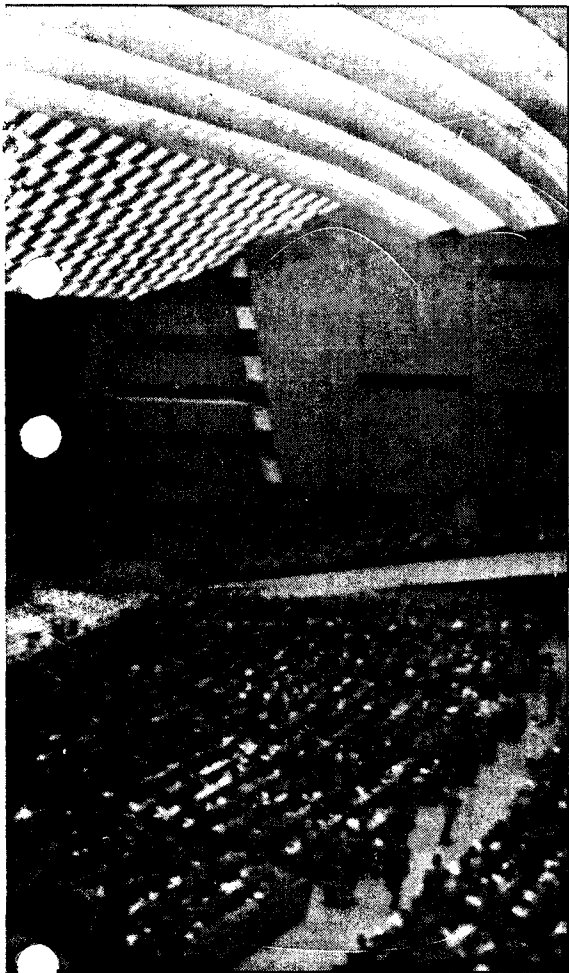
Fortsettelse følger imorgen

nionen evolusjonen

le den siste tiden før kuppet?

SEIER: Vi er i ferd med å bli et sivilisert land. Nå gjelder det å kvitte oss med restene av den 70-årige totalitære epoke. De første dagene etter at kuppet ble slått ned, gikk vi alle i en seiersrus.

Andre var en betraktelig del av disse yrkeskommunistene temmelig ofte personer nestbeste mann». Karakteristikken «den røde gråhet» var ganske treffende for lekyrer.

råd til å kjøpe det de trengte, svært...
...nialiteten hadde antatt fr...
...nde dimensjoner og fortsatte
å vokse, det var oppstått en velor...
...ganisert mafia med forgreninger i
...partiapparatet, rettsvesenet og poli...
...tiet.

40 pst. av Russlands befolkning
levde under fattigsgrensen. Landets
bruttonasjonalprodukt var gått
ned, arbeidsproduktiviteten fort...
...satt å synke.

Det var en faktor til som økte
kaoset og forfallet, som virket de...
...stabiliserende og destruktivt: na...
...sjonale konflikter flere steder i lan...
...det. Disse konflikten var stort
sett av to slag. For det første var
det åpen kamp, ja krig med bruk
av våpen og blodsutgytelser, f...
...eks. Nagorno-Karabakh, Sør-
...Ossetia osv. For det andre var det
sterke sentrifugale tendenser i
mange unions- og autonome re-

publikker. Alt dette hadde to yt...
...terst farlige følger.

Folk som ble offer for disse
konfliktene, var ofte nødt til å flyk...
...te. Nå finnes det hundretusener av
flyktninger i landet - armenere,
ossetter, meskhi-tyrkere o. a. - som
frister en elendig tilværelse borte
fra sine hjemsteder. Sterke nasjo...
...nalistiske, sjåvinistiske stemninger
mange steder resulterte i at repre...
...sentanter for andre folk følte seg
truet. Det bor 60-70 millioner
mennesker utenfor sine nasjonal...
...republikker (russere, ukrainere,
armenere og mange andre) og en
del har ikke slike republikker i det
hele tatt (f. eks. tyskere, jøder).

Hva ville skje hvis de alle kom til
å bli frosset ut, nødt til å flykte.
Mine russiske slektninger i Molda...
...via og Usbekistan skrev at de for...
...alvor tenkte på å flytte. Men hvor
hen da? Og hvor skulle de få mid...
...ler til det fra, hvem ville skaffe

dem bolig, arbeidsplass m. m. ?
En omfattende masseemigrasjon
kunne bare føre til hungersnød,
opprør, økt kriminalitet, nasjonale
sammenstøt og kanskje borger...
...krig.

Det var faktisk alle medlemme...
...ne av «familien av de sovjetiske
broderfolkene» som følte seg for...
...delt og forurettet. Også russerne.
Det største folket i Sovjetunionen
hadde det kanskje verst, først og
fremst økonomisk. Og da er det
naturlig å finne den skyldige, syn...
...debukken. Denne stemningen ble
utnyttet og pisket opp av en del
svært aktive skribenter som høy...
...dyt utbredte som om «rusofobia»
(russerhat), om at russerne var
blitt et offer for «en verdensom...
...spennende sionistisk sammensver...
...gelse», at oktoberrevolusjonen og
hele den 70-årige misère skyldtes
jødene. Og det er ikke fritt for at
denne propagandan fant respons
hos en del av den russiske befolkn...
...ing. (Dette er en av årsakene til
den omfattende jødiske utvandring
fra USSR).

Den andre følgen var ikke mind...
...re skjebnesvanger. Før perestroj...
...kaen var den sovjetiske økonomien
et integrert hele. Alt ble planlagt
og dirigert ovenfra til minste de...
...talj. Alle enhetene i den nasjonale
økonomien var knyttet sammen
med utallige bånd. Planen måtte
oppfylles for enhver pris. Denne
absurde ordningen virket dårlig,
men den virket. Men det er klart
at en svikt i et av leddene i dette
rigide systemet uunngåelig måtte
føre til en kjedereaksjon av svikt
i andre ledd. De nasjonale kon...
...fliktene hadde katastrofale følger i
denne henseende. Hvis f. eks. en
fabrikk i Armenia som er landets
eneste bilpæreproducent, sluter å
levere pærer til en traktorfabrikk
i Midt-Russland, så stopper trak...
...torproduksjonen opp, flere kollek...
...tivbruk får ikke de traktorer de
trenger, osv. Usbekistan sluttet
nylig å levere bomull til landets
største tekstilby Ivanovo, og nå
står 3/4 av byens tekstilfabrikker.

Folket var trett, stresset og des...
...illusjonert. En av de siste me...
...ningsmålingene før kuppet viste at
mesteparten så ganske pessimistisk
på fremtiden. Nokså mange mente
at det var perestrojkaen som var
årsaken til at alt gikk den veien
høna sparker, og at landet trengte
en jernhånd som skulle få skikk
på alt.

To veier

Landet sto foran et sammenbrudd.
Noe måtte gjøres og det straks.

Teoretisk var det to veier.
Den ene var å vende tilbake til
det gamle kommandosystemet,
gjenopprette kommunistpartiets le...
...dende rolle, styrke KGB som skul...
...le neytraliserer demokratene og

andre opposisjonelle. Kort sagt å
vende tilbake til diktaturet.

Den andre veien var å feie til
side alt som sto i veien for virkelig
demokrati og markedsøkonomi,
dvs. å bryte ned det mektige SUK...
...P-apparatet, kvitte seg med det vel...
...dige byråkratiske maskineriet, be...
...røve KGB dens makt. Med andre
ord forvandle Sovjetunionen til en
demokratisk, sivilisert stat.

Et kupp igangsatt av reaksjonen
- det konservative toppsjiktet i
SUKP, KGB og lederne av det
militær-industrielle komplekset -
var overhengende. Den fremsynte
Sjeverdnadze varslet om det i fjor
da han gikk av. Nå forsto vi at
det bare var et tidsspørsmål nå det
skulle komme.

Og det kom.
Det er alt skrevet mye om dette
skjendige kuppet iverksatt av ky...
...niske og onskapsfulle middelmå...
...digheter, om dets forløp. Jeg vil
bare poengtere noen momenter.

Det påstås, og med rette, at kup...
...pet var dømt til å mislykkes. Men
det var absolutt ikke sikkert at det
skulle bli så kortlivet. Bare det
faktum at Russlands president Jel...
...tsin sørget for at en «reserveregj...
...ring» skulle få sete i nærheten av
Sverdlovsk og at det i tillegg skul...
...le dannes en eksilregjering i ut...
...landet, vitner om at man ikke var
trygg på at kuppet skulle være lett
å slå ned.

Hvorfor led dette nyfascistiske
kuppet en heidundrende fiasko?
Årsakene er mange. Vi kan selv...
...følgelig nevne at kuppet var dårlig
forberedt, at dets ledere var talent...
...løse og ubesluttsomme osv. Men
hovedårsaken er den at folket sa
nei. Den sosialt aktive delen av
befolkningen reiste seg mot junta...
...en og dem som sto bak den, og
ydte dem en motstand de absolutt
ikke hadde regnet med. Hæren
støttet dem stort sett ikke, de mili...
...tære brukte ikke våpen mot sitt
eget folk. Og landet hadde modige
og ærlige leder som Russlands pre...
...sident Jeltsin, Russlands statsmi...
...nister Silajev, Leningrads ordfører
Sobtsjak og mange andre som uten
å nøle satte seg i spissen for mot...
...standen. Deres rolle kan neppe
overvurderes. De demokratiske
massmedia, som uredd formidlet
motstandsledernes henvendelser til
folket og til tross for sensuren grei...
...de å holde befolkningen å jour med
det som skjedde, var en viktig fak...
...tor i kampen.

Det var Russland som først og
fremst slo ned kuppet. Jeltsin had...
...de full rett til å si: Russland reddet
demokratiet.

Et gammelt russisk ordtak lyder:
Det hadde ikke vært lykke hvis det
ikke hadde vært for ulykke. Kupp...
...pet virket som en mektig katalysa...
...tor for landets liv, det fremkal...
...te en så sterk bølge av indignasjon
at den på noen få dager skyllet

vekk alt som perestrojkaens seks
år ikke hadde greid å få bukt med.
SUKP er oppløst, KGB er redusert
til å være etterretningstjeneste, de
baltiske republikkene er blitt selv...
...stendige stater, og selve Sovjet...
...unionen er en konføderasjon av
suverene stater.

Vi er i ferd med å bli et sivil...
...sert land. Nå gjelder det å kvitte
oss med restene av den 70-årige
totalitære epoke. De første dagene
etter at kuppet ble slått ned, gikk
vi alle i en seiersrus. Reaksjonen
hadde fått nådestøtet, vi var blitt
virkelig frie, det skal ikke lykkes
for noen å tvinge oss i kne igjen.

Men i og med reaksjonens ne...
...derlag er våre problemer langt fra
løst. Vi har en lang vei å gå før
vi får det liv vi vil ha, før vi for
alltid blir kvitt følgene av histori...
...ens uhyrligste sosiale eksperim...
...ent.

Landet står overfor svært vans...
...kelige problemer.

Det må gjøres av med de struk...
...turer som har motarbeidet refor...
...meringen av landet og som nå er
dødelig såret. Det gjelder å frata
dem muligheten for å gjenoppstå.
De må forsvinne fra den historiske
arena en gang for alle. En bred
og sammensveiset demokratisk
font er en nødvendig forutsetning.
De nye maktstrukturene, særlig de
utvænde og de dømmende organer...
...ne, må styrkes.

Landets økonomi, som er i den
elendigste forfatning, må bringes
på fote igjen. Den har nå frigjort
seg fra det ideologiske tjoret, den
har fått adgang til å gå den veien
menneskeheten utvikling har stak...
...ket ut. Men hvor fornuftig den enn
vil bli lagt opp, hvor stor andre
lands hjelp enn kommer til å være
(og den er meget viktig for oss),
så avhenger fremgangen i første
rekke av at hele folket skal arbeide
ærlig, innsatsvillig og effektivt.
En av de verste følgene av den
mer enn 70-årige periode i landets
liv er at dette såkalte sosialistiske,
fornuftsstridige systemet har av...
...vennet mesteparten av folket med å
arbeide ærlig. Og det blir ingen
lett oppgave å opprette en helt ny
innstilling til arbeidet.

De gamle økonomiske forhindrin...
...gene mellom republikkene, mel...
...lom distriktene er slitt. Det gjelder
å få i stand ny, stabilitet fordel...
...aktighet og stabilitet.

Nå er det ikke lenger SUKP og
KGB som har makten. Det er fol...
...ket. For første gang på mange tiår
står det fremragende ledere ved
Russlands tor. De har folkets til...
...tro.

For første gang på 74 år har lan...
...det fått en historisk sjanse til å rei...
...se seg. En unik sjanse. Å gå glipp
av den ville være selvmord.
Vi reiser oss, vær sikker.

MATMANGEL: Varemangelen var himmelropende. De viktigste levnetsmidlene, f. eks. kjøtt, smør, sukker, gryn, hadde alt lenge vært rasjonert. For å få kjøpt disse rasjonerte matvarer måtte man svært ofte stå i tåmesvis fordi svikt i tilførselen var vanlig.

DEL II

Her fortsetter vi artikkelen fra Valerij Berkov, som vi startet igår. Idéen til denne artikkelen fikk han etter at han ifjor arbeidet noen måneder i Norge og holdt et par ganger forelesningen «Noen tanker om Sovjetunionens historie», som ble møtt med stor interesse. I slutten av juli begynte han en serie «Brev fra Leningrad», som ble ferdig den 18. august kl. 21. Det siste avsnittet lød: «Situasjonen er meget alvorlig. Skal de reaksjonære krefter konsolidere seg og gå over til åpen kamp, så avhenger utfallet til syvende og sist av folkets reaksjon. Om folkets liv og tanker skal det fortelles i neste brev fra Leningrad».

Av VALERIJ BARKOV

På den ene siden hadde kommunistpartiet alt lenge vært i en oppløsningsprosess. Et par millioner av jevne medlemmer og nok så mange ledere (Jeltsin, Sjevvardnadze, Moskvas ordfører Popov, Leningrads ordfører Sobtsjak o. a.) hadde meldt seg ut, enda flere hadde sluttet å betale kontingenten uten å melde seg ut formelt. En mektig fløy ledet av Aleksander Rutskoj (nå Russlands visepresident og en av Jeltsins trofaste medkjempere) brøt ut av SUKP og dannet Bevegelsen for demokratiske reformer. På den konservative fløyen konsoliderte fundamentalistene seg. Selv Gorbatsjov innrømmet på det siste plenarmøtet i SUKPs sentralkomité at det faktisk var flere kommunistpartier i landet. Det var alt nevnt ovenfor at partiets prestisje var ganske lav, det var bare 5 pst. av befolkningen som støttet det. Loven om «departiseringen» i Russland som forbød all partivirkosomhet på arbeidsstedene (den ble vedtatt i juli), var et sterkt slag for SUKP.

På den andre siden var SUKPs hovedstruktur så godt som intakt. Hele hierarkiet, hele apparatet var stort sett uørrt og i fullgod stand. Til forskjell fra andre partier som var dannet i landet, disponerte SUKP kolossale midler, utallige bygninger, en enorm masse godt betalte funksjonærer (bare ved apparatet i SUKPs sentralkomité var det ca. 2500 ansatte), innbringende forslag (bare i Mosk-

va utgjorde den kalkulerte profitten for 1991 av 5 partiforlag om lag en halv milliard rubler) m. m. Verdien av SUKPs eiendommer i byen Moskva anslås til ca. 5 milliarder rubler. Og partiet betalte aldri skatter.

Og dertil kom det viktige momenter. For det første hadde ingen kommunistpartiorganer som sådanne - Politbyrået, sentralkomitéen, distriktkomitéene osv. helt ned til komitéene i grunnorganisasjonene - noensinne blitt trukket til ansvar for noe. (De som ble renset ut og skutt, ble likvidert ikke på grunn av begåtte feil, men som konkurrenter, opposisjonelle, fiender av den og den «fører» o. l.). Partiet hadde alltid rett. Det hadde makt uten ansvar. For det andre var en betraktelig del av disse yrkeskommunistene temmelig ofte personer uten særlige begavelser eller profesjonelle kvalifikasjoner. De var i beste fall «livets nestbeste mann». Karakteristikken «den røde gråhet» var ganske treffende for manges vedkommende. De hadde mye å miste og kjempet innbitt for å bevare sine sinekyrer.

Enda kommunistpartiet før kuppforsøket delvis var på vikende front, var det ikke desto mindre sterkt nok til mer eller mindre effektivt å motarbeide alt som var rettet mot dets interesser. Topp- og mellomsjiktet var godt organisert, «appartsjiki» var knyttet sammen ved personlige bånd, de hadde spesielle sambandslinjer m. m.

Det var ikke bare SUKP-strukturene som for det meste var intakte. Intakt var også så vidt man kan dømmes strukturene til «partiets væpnede tropp», KGB. Det er forresten ikke godt å si om SUKP kontrollerte KGB eller det motsatte var tilfellet, begge delene er vel riktige. Dette var aldri blitt nevnt at KGBs styrker skulle ha vært redusert enda dets oppgaver åpenbart var blitt færre og mindre. I juni ble en ikke særlig klok representant for KGB intervjuet på TV og på spørsmålet «Hva driver dere nå egentlig med?» svarte han: «Vi noterer». Tanken bak dette var vel at det sikkert skulle komme en tid når opplysningene om hvem som hadde tillatt seg å si noe «antisjovjetisk» skulle brukes. Det er klart at denne institusjonen ikke var særlig interessert i noen demokratisering siden da kom en betraktelig del av medarbeiderne til å bli overflødige. I fjor fikk forresten KGB i oppdrag å ta seg av narkotikahandelen, mafiaen, økonomiske forbrytelser m. m. noe som bar kan bifalles.

At KGB ennå under kuppet ikke var til å spøke med, kan illustreres med en interessant notis i ukebladet «Argumenty i fakty» (Argu-

menter og fakta) nr. 34. (et lite apropos: dette demokratiske blad har vel verdens største opplag - 24.2 mill. eksemplarer). Jeg tillater meg å oversette notisen uforkortet:

«Under kuppet fikk vi og mange våre bekjente plutselig brudd på telefonsamtaler, særlig rikser. Hvorfor? (Familien Lopukhov, Moskva).

Dette spørsmålet interesserer mange lesere. Redaksjonen har ikke greid å få noe svar på offisielt hold. Men fra uoffisielt men godt informert hold, fra KGBs tekniske senter (den nye bygningen ved Lubjanka) har vi fått vite at der kontrolleres alle sambandsmidler - rikstelefoner, radioforbindelse osv. Det brukes forskjellige apparater som døgnnet rundt kontrollerer dem automatisk. Det eksisterer et helt system av nøkkelord, og når disse ordene blir uttalt av abonnenten, blir samtalen tatt opp på bånd for at man skulle kunne finne ut telefonnummeret til den som ringer. Hvis man f. eks. vil kontrollere «lojaliteten», så kan slike nøkkelord være «sentralkomitéen», «partiet», visse etternavn.

Den 19.-21. august ble nøkkelordene «stridsvogner», «kupp» osv.) uttalt så mange ganger at ikke engang automatikken greide å kontrollere og notere alt dette, og derfor ble samtalen simpelthen brutt.»

(Da arkivene til KGB noen uker etter kuppet ble beslaglagt, viste det seg at Jeltsin hadde vært skygget av KGB døgnnet rundt og at alle telefonsamtalene hans var blitt avlyttet og tatt opp på lydband, ja til og med alle telefonsamtalene til medlemmene av hans familie.)

En ytterligere maktfaktor i landet var de væpnede styrker, nærmere presisert en del av generalene og befalet, dvs. de yrkesmilitære, og det militær-industrielle komplekset. Det er selvnynnende at den internasjonale avspenning og nedrustningen fører til en reduksjon av hæren og krigsindustrien, altså truer deres velstand. Enhver nedskjæring av utgiftene på denne sektoren ble møtt av mange av dem med ramaskrik, høylydte protester, ord som høyforræderi, landssvik o. l. Det var forresten svært få i landet som for alvor trodde på at de stygde imperialistene, først og fremst USA, bare ventet på et beleilig øyeblikk for å overfalle oss. hva skulle det være godt for? Okkupere et land på 21 mill. kvadratkilometer og nesten 300 mill innbyggere for å få adgang til billige råstoffer? De får jo dem nok så billig uten krig.

Situasjonen i landet i midten av august kan således karakteriseres som en slags maktbalanse. De ortodokse yrkeskommunistene, KGB

Sovjetu før og etter r

Hva var SUKPs stilling og rol

MAKTAPPARATET: Partiet hadde alltid rett. Det hadde makt uten ansvar, for den uten særlige begavelser eller profesjonelle kvalifikasjoner. De var i beste fall «livets manges vedkommende». De hadde mye å miste og kjempet innbitt for å bevare sine s

og de militære greide ikke lenger å tvinge frem sin vilje, men var i stand til å blokkere og sabotere viktige beslutninger, forhindre nødvendige reformer. Demokraterne var splittet, de sognet til ulike nydannede partier som ofte manglet samspill. Selve disse partiene var ikke sterke rent materielt.

sterke nok for å overvinne reaksjonen og reaksjonen ikke var i stand til å knekke demokratene, var ganske farlig. Følgen var malmelse. Det gjelder både de lovliggende og - vel særlig - den utøvende makt. Perestrojkaen var gått i stå.

Folkets situasjon

Imidlertid var situasjonen i landet katastrofal. Varemangelen var himmelropende. f. eks. kjøtt, smør, sukker, gryn, hadde alt lenge vært rasjonert. For å få kjøpt disse rasjonerte matvarer måtte man svært ofte stå i kø i timesvis fordi svikt i tilførselen var vanlig. Vi var blitt verdens mest kostående nasjon. I begynnelsen av april føk prisene i været med 100-200 pst. og enda mer, men lønstillaget dekket neppe halvparten av prisstigningen. Svartebørshandelen florerer, men det var ikke mange som hadde

Denne labile likevekten, situasjonen da demokratene ikke var